

WEG VAN HIER

Ik was vijftien en ik had nog nooit een jongen gezoend. Jongens van mijn leeftijd waren er niet waar ik woonde. Dat kwam door die stomme oorlog. De jappen hadden Nederlands-Indië bezet en ik zat opgesloten in kamp Ambarawa op Java, ergens in de bergen tussen Semarang en Djokjakarta.

Nu waren de jappen verslagen en mijn tante zei: 'Neel, morgen vertrekken we. Zorg dat je alles inpakt en klaarstaat.'

Een paar maanden geleden had ik mijn spullen al verzameld voor tante uitgesproken was, maar nu niet. Ik wilde niet. Ik wilde niet vertrekken en mijn moeder in de steek laten. Daar, in het open veld links van de binnenplaats, waar wij tot een week geleden elke morgen uren in rijen opgesteld moesten staan om te buigen voor de jappen, lag mijn moeder in een bamboekist onder de grond. Nu al drie maanden. Helemaal alleen. Daarom kon ik hier niet weg.

Tante Karlien zei dat er bommen gegooid waren op Hiroshima en Nagasaki. Dat de oorlog nu voorbij was. Ik geloofde haar niet. Als de jappen hier de baas niet meer waren, waarom bewaakten ze dan nog steeds het kamp?

‘Ze moeten ons beschermen tegen de Indische mensen, die vechten voor de onafhankelijkheid van Indië,’ legde mijn tante uit.

Ik begreep het nog steeds niet en ik haatte politiek. Je kreeg er alleen maar oorlog van. En je verloor de mensen die je het allerliefst waren.

‘Nu het kan, vertrekken we hoe dan ook,’ zei tante Karlien.

Vanochtend werd ik daarom ontzettend vroeg wakker. Het was net licht geworden in dit stomme kamp. Veel mensen lagen nog onder hun klamboe, maar ik was in mijn hemd naar buiten gelopen.

Vroeger zat in dit gebouw een katholieke school, die hoorde bij het internaat en het klooster. Ik stond voor lokaal 4G. In dat lokaal hadden de Japanners heel slim langs alle muren en zelfs midden in de ruimte lage, lange houten britsen gezet. Zo konden ze zo veel mogelijk mensen opbergen in één klaslokaal. Ik had een smal matras op de brits aan de linkermuur en sliep onder een klamboe naast tante Karlien. De weinige spullen die we hadden, stonden onder onze slaapplaats. Naast ons lagen nog meer mensen op de brits.

Ik leunde klaarwakker tegen de buitenmuur van het lokaal. Van het kerkje van het internaat kon ik vanuit het kamp alleen de toren zien en van de omringende bergen waren de toppen

zichtbaar, waarboven de wolken zich op sommige dagen hoog opstapelden. Prikkeldraad en wachttorens met Japanse wachters hielden de mensen in hun lokalen. Vandaag wilde ik alles goed in me opnemen. Ik wilde kunnen navertellen hoe het was. Wilde niets vergeten. Ik luisterde naar de stilte. Zo stil was het alleen wanneer de nacht voorbij was en de dag nog moest beginnen. Sinds mijn moeder niet meer naast mij sliep op de brits in lokaal 4G, sinds mijn moeder naar het veld was gebracht, was ik niet meer zo vroeg opgestaan.

Omdat ik wegging, mocht ik niets vergeten. Ook niet hoe het eerste zonlicht de ochtendlucht donkerpaars kleurde met onregelmatige strepen violet terwijl hetzelfde licht de toppen van de bergen wit deed oplichten. Het was het uur van de dag waarin alles mogelijk leek en het paarse licht alles verzachtte. Het was net of mijn moeder er was, of zij mij kon aanraken en ik haar kon voelen. We leken op elkaar, mijn moeder en ik. We waren vooral even ongeduldig – eerlijk gezegd was ik vele malen ongeduldiger dan mijn moeder. We hadden dezelfde tengere bouw, hetzelfde krullende bruine halflange haar waar niets mee te beginnen viel, dezelfde ogen, dezelfde frons die tussen onze wenkbrauwen verscheen wanneer we over iets nadachten.

Kon ik echt vertrekken? De afgelopen jaren had ik voortdurend geroepen dat ik weg wilde. Weg van het vuil en de onverdraaglijke stank hier. Weg van de enige kraan die er was en die het vaak niet deed. Ik had altijd dorst. Er was hier nooit genoeg eten. Ik had altijd honger. Ja, natuurlijk moesten tante Karlien en ik maken dat we hier wegkwamen. Ik wilde mijn vader zoe-

ken nu de oorlog voorbij was. Ik moest weten waar hij was. Ik wilde zijn armen om me heen voelen. Ik wilde zijn stem weer horen, die plagend vroeg: ‘Alles goed met mijn Cornelia Neel?’ Ik wilde de tijd terugvinden toen alles nog heel was en we met elkaar waren verbonden. Het was meer dan drie jaar geleden nu dat ik hem zag!

Ik moest opschieten. Het weinige wat ik had inpakken. Geen tijd verliezen! Ik liep naar binnen en pakte mijn spullen onder mijn brits vandaan. Mijn vader had geen idee dat wij hier in het kamp zaten en nu wist hij ook het allerergste niet. Dat we mijn moeder op 26 april hadden weggebracht en dat ik nu alleen met tante Karlien was. Niet aan denken nu. Dan moest ik huilen en ik wilde niet meer huilen. Ik moest me klaarmaken voor het vertrek.

Ik zette de kleine pan en twee bekers op een groen gebatikte doek. Daarbovenop spreidde ik mijn blauwe, tot de draad versleten en inmiddels veel te korte rok samen met een wit hemd. Ik rolde mijn klamboe op en legde hem op de andere spullen. De mooie Amerikaanse wollen jas van mijn moeder kwam boven op de stapel en ik knoopte de punten van de doek tot een bundel. Waarom lukte het nu niet? Ik deed het natuurlijk te snel. Ik moest alles opnieuw in elkaar rollen en de punten van de doek heel hard aantrekken om ze te kunnen vastknopen. ‘Een mooie *boengkoesan*,’ zou mijn moeder hebben gezegd. Niet aan denken. Ik trok mijn groene rok en witte blouse aan, stak mijn voeten in mijn afgetrapte sandalen en liep het lokaal uit.

Buiten op de hoek van de binnenplaats stond een jonge jap

op wacht. Het was dezelfde jongen die drie maanden geleden met mijn tante en mij achter de bamboekist had gelopen. De kar waarop de kist stond werd door een inlander naar het veld geduwd. Daar was de kist in een ondiepe kuil verdwenen. Mijn ogen zochten opnieuw de plek in het open veld. Ik had geen keuze. Ik kon mijn moeder hier toch niet achterlaten? Zo alleen. Waarom was alles zo ingewikkeld? Blijven, weggaan. De jonge jap stond daar precies zoals hij daar altijd al had gestaan, maar keek nu wat minder streng. Ik had daarnet niet voor hem gebogen en ik werd niet gestraft. Hij had me niet geslagen, maar reageerde gewoon niet op mij, deed of hij mij niet zag. Zijn keizer had een week geleden gecapituleerd, maar hij kon niet weg van hier. Hij had geen keuze.

Tante Karlien was naast me komen staan. De jurk die ze droeg was haar veel te groot, maar zelfs in deze vaalblauwe jurk met het rafelige witte kraagje zag ze er mooi uit. Het versleten blauw van de jurk paste bij haar lichtblauwe ogen. Haar haren hingen in een vlecht op haar rug en ik zag voor het eerst dat ze bijna helemaal grijs was. Wanneer was dat gebeurd? Ze sloeg een arm om me heen en even bleven we zo staan, als bevroren in de tijd. Toen maakte tante zich los.

‘Je mag hier echt weg.’

Ik reageerde niet.

‘Ik weet zeker dat je moeder het goedvindt, dat je met mij meegaat, weg uit Ambarawa.’

‘Hoe weet u dat nou,’ mompelde ik.

‘Omdat ik Elenore heel goed ken. We moeten hier vertrekken

nu het nog kan. Geloof me, vertrekken naar Soerabaja is de beste optie.’

Ik zweeg. Dacht mijn tranen weg, die achter mijn ogen brandden, maar die ik niet wilde laten lopen. Het was waar. Ik kon hier niet blijven. Ik moest hier weg. Tante Karlien wist die dingen altijd heel goed. Ze vroeg zich nooit af of ze iets durfde, maar ze deed wat ze dacht dat nodig was.

Ik liep naar binnen en probeerde moed te verzamelen. Ik keek naar de klamboes, de matrassen, de schamele spullen die onder de britsen stonden opgeslagen. Ik luisterde naar de jonge kinderen die buiten een spel speelden. Ik registreerde al die doodgewone dagelijkse dingen en geluiden en raapte mezelf bijeen.

‘Goed. Wegwezen hier,’ zei ik met schorre stem. Het klonk stoerder dan ik me voelde nu ik afscheid moest nemen. ‘Ik kan alleen niet weggaan zonder Lisa gedag te zeggen.’ Lisa de Vries met haar diepbloauwe ogen, zwarte vlechten en slungelige lijf. Ik werkte met haar samen in de keuken van het kamp en ik was dol op haar. Met Lisa kon je lachen. Zij was ook enig kind en haar vader was overleden toen ze klein was. Haar moeder was nooit hertrouwd. Ik kon niet weg zonder Lisa gedag te zeggen.

‘Ik ben zo terug,’ zei ik en ik rende weg.

* * *

Zeggen dat je weggaat, is nog iets anders dan het ook echt doen! Ik stond met tante op de binnenplaats en voelde me misselijk. Ik had Lisa nergens kunnen vinden. ‘Toe, kunnen we niet nog even

wachten?’ vroeg ik, ‘misschien duikt ze nog ergens op.’

‘Nee, we moeten nu echt gaan,’ zei tante Karlien, ‘we zijn al laat.’

Ik zuchtte. ‘Kun je zomaar de poort uit lopen? Waarom hebben we dat dan niet eerder gedaan?’

‘Eerder kon dat niet, dan was je meteen dood geweest. Als we toen door de poort waren gelopen zouden ze ons in elkaar hebben geslagen,’ zei tante Karlien met een verbeterde trek op haar gezicht. ‘Dat is anders nu hun keizer niet zo onoverwinnelijk blijkt te zijn als gedacht. Ze zullen ons niet tegenhouden. Ze kijken wel uit. Ze maken zich liever onzichtbaar en zijn stil.’

Ik pakte de hand van tante stevig vast. ‘Gelukkig bent u er. U weet hoe het moet.’

Tante Karlien lachte. ‘Dat moet je maar afwachten, maar ik doe mijn best. Eerst maar eens het kamp uit lopen zonder te worden opgepakt. Kom, we gaan.’

We liepen samen naar de poort. Met mijn rechterhand had ik mijn bundel stijf vast. Mijn linkerhand klemde zich om de arm van mijn tante. De wachttorens waren zo geplaatst dat niemand het kamp ongezien kon verlaten. De kampwachters moesten ons al lang in de gaten hebben gehad, maar als dat al zo was, lieten ze het niet merken. Ze reageerden niet, protesteerden niet, hielden ons niet tegen. Ik keek naar tante Karlien. Ze knikte me toe. ‘Doorlopen.’

Ze leek vastbesloten. Ik dacht dat ze wist wat ze deed, maar ik merkte een aarzeling in haar stap toen we door de poort liepen naar de andere kant van het *gedek* – de bamboeschutting rond

het kamp. Ik voelde het bloed in mijn slapen kloppen. Het zweet liep langs mijn rug. Toen we buiten de poort waren, stond tante Karlien stil en maakte ze haar arm los uit mijn greep. De afdruk van mijn vingers stond wit in haar huid gedrukt.

‘Goed gedaan, Neel,’ zei ze, en ze liep verder.

Ik wilde achteromkijken naar het open veld waar mijn moeder lag, maar ik durfde niet. Ik zette mijn bundel neer en streek met mijn hand over de arm van tante Karlien.

‘Het spijt me dat ik u zo hard heb geknepen. Ik was zo bang dat we zouden worden opgepakt, maar er is geen jap die ons tegenhoudt!’ Ik keek naar de mensen uit het kamp die zich rond het gedek hadden verzameld. Zelfs op dit vroege ochtenduur werd er druk onderhandeld met inlanders van buiten het kamp om de weinige dingen die men had te ruilen voor eten.

‘Zie je dat,’ riep ik opgewonden, ‘twee eieren voor een versleten hemd. Een kopje rijst voor een oude short.’ Normaal straffen de jappen ruilhandel genadeloos af, maar nu keken ze weg en grepen niet in.

‘We kunnen niet stil blijven staan,’ zei tante Karlien. ‘Kom! Doorlopen! We zijn de eersten die hier vandaag uit het kamp vertrekken. We moeten vroeg op het station van Ambarawa zijn. Ik wil zo snel mogelijk met de trein weg van hier.’

Ik pakte mijn bundel op en liep haastig verder. Ik voelde de blikken van de jappen op de wachttorens in mijn rug prikken en wilde omkijken, maar ik durfde niet, bang dat ze ons achterna zouden komen.

‘Niet op ze letten,’ zei tante Karlien. Ze balde haar handen tot

vuisten. ‘Ze zullen ons niet terug het kamp in slepen en ze zullen ons niet meer voor straf een dag lang vastgebonden aan de paal laten staan midden op die smoorhete binnenplaats. Ze zullen ons niet meer met armen en benen opgevouwen een paar dagen in een kist laten zitten. Nu ze verslagen zijn, mogen ze dat niet meer. Hoewel je het natuurlijk nooit weet met die jappen. Gewoon naast mij blijven lopen, Neel, en niet stilstaan.’

Ik deed wat tante zei. Ik probeerde niet om te kijken en aan andere dingen te denken. Maar alles in mij schreeuwde dat ik nog een laatste keer wilde kijken naar het open veld waar mijn moeder lag. Om daar niet aan te denken, kletste ik maar wat. ‘Het ziet er anders uit dan toen we hier aankwamen.’

‘Dat lijkt zo,’ zei tante, ‘maar er gaat maar één weg van het station naar kamp Ambarawa. Drie jaar geleden was het bijna donker en veel minder warm.’

‘Ja, nu is het om te stikken en ik dacht toen dat de oorlog snel voorbij zou zijn en dat ik binnen een paar weken weer thuis zou zijn. Wist ik veel.’

‘Dat dachten we allemaal, Neel.’

Ik zuchtte. Ik had het verschrikkelijk warm en vond het steeds moeilijker om door te lopen en het tempo van tante bij te houden. De zon stond nu op zijn hoogst en het zweet liep langs mijn rug. Mijn bundel voelde steeds zwaarder. Ik nam hem in mijn andere hand. Op de heenweg, lang geleden nu, had mijn moeder de meeste spullen gedragen. Mijn moeder. Niet aan denken. Niet omkijken om het veldje te zoeken waar zij nu achterbleef, zo helemaal alleen. Ik dacht aan Orpheus. Mijn vader vertelde

mij graag dat verhaal. Hij zei dat hij net zoveel van mijn moeder hield als Orpheus van zijn vrouw Eurydice. ‘Kent u het verhaal van Orpheus, tante? Het was het lievelingsverhaal van mij en mijn vader.’

‘Vertel!’ zei tante Karlien. Ze had meteen door dat ik afleiding zocht en ze was blij dat we het over iets anders konden hebben.

‘Orpheus was ontroostbaar toen zijn liefje, Eurydice, stierf en hij huilde zoveel dat zijn tranen ten slotte de goden mild stemden. Hij mocht haar toen ophalen uit de onderwereld op voorwaarde dat hij terug zou lopen zonder om te kijken naar Eurydice, als die achter hem aan de Hades uit zou lopen.’

‘Orpheus keek natuurlijk toch om,’ raadde tante Karlien.

‘Ja, hij verpestte alles door om te kijken en weg was zijn liefje. Voor eeuwig verdwenen.’

‘Maar jij kunt wel naar het graf van je moeder kijken.’

Boos keek ik tante aan. ‘Ik denk echt niet dat mijn moeder terugkomt als ik nu niet omkijk. Ik weet heus wel dat geliefden niet terugkeren uit de dood. Eurydice niet, mijn moeder niet, maar als ik omkijk, zien de jappen me en brengen ze me terug.’ Ik hoorde bij deze laatste woorden pas dat ik schreeuwde. Ik smiet mijn bundel op de weg. Twee vogeltjes met een blauw verendek vlogen verschrikt op uit een klapperboom. Ik keek ze na terwijl de tranen over mijn gezicht liepen. Twee kopjes met een witte vlek en een zwart randje om de ogen, een rode snavel en rode pootjes: rijstdiefjes. Mijn moeder zou ze *glatiks* hebben genoemd. Ze wilde nooit dat ik Hollandse vogelnamen voor inheemse vogels gebruikte.

‘We ruilen de bagage. Dat is minder zwaar voor jou.’ Tante Karlien deed haar rugzak af en zette hem naast mijn bundel neer. Ik wilde protesteren en zeggen dat ik mijn eigen spullen wilde dragen, maar voor ik iets kon zeggen had tante mijn boengkoesan al opgepakt.

‘Wat zit daar allemaal niet in?’

Ik antwoordde niet, maar keek hoe tante mijn bundel opentrok. ‘Geen wonder dat dit zoveel weegt. Waarom heb je die wollen jas meegenomen?’

Ik zei niets. Ook niet dat ik het een stomme vraag vond. Mijn moeder had die jas helemaal meegesjouwd naar Ambarawa. Die jas had ze van mijn vader gekregen in Amerika en nu moest dat geschenk naar hem terug. Tante streek de jas voorzichtig glad. Haar handen trilden. Ze boog zich voorover, stopte haar gezicht in de zachte wollen stof, precies zoals ik dat zelf vaak deed, als niemand het zag. Daarna richtte tante Karlien zich met een ruk op. ‘Niet slim van me. Natuurlijk moet die jas mee.’ Ik zag dat er tranen in haar ogen stonden. ‘Dag lieve Elenore,’ fluisterde ze zo zacht dat het bijna niet te verstaan was, maar ik had het wel gehoord. Daarna knoopte ze de bundel dicht, harder dan nodig was. ‘Kom, we gaan.’

Ik pakte de rugzak op en toen ik hem over mijn schouder slingerde, dwong iets wat sterker was dan ik, mij een blik achterom te werpen. Ambarawa lag ver achter ons. De spits van het kleine witte kerktorentje was in de verte nog net zichtbaar en mijn moeder was voor altijd verdwenen.